

Janusz Gręźlikowski

Główne założenia reformy kanonicznego procesu o nieważność małżeństwa dokonanej przez papieża Franciszka

Studia Włocławskie 18, 235-252

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

KS. JANUSZ GREŻLIKOWSKI

GŁÓWNE ZAŁOŻENIA REFORMY KANONICZNEGO PROCESU O NIEWAŻNOŚĆ MAŁŻEŃSTWA DOKONANEJ PRZEZ PAPIEŻA FRANCISZKA

W nawiązaniu do ogłoszonego bullą *Misericordiae vultus* Jubileuszowego Roku Miłosierdzia, który jest obchodzony w Kościele od 8 XII 2015 r. do 20 XI 2016 r., papież Franciszek wpisując się w treści duchowe i religijne Roku Jubileuszowego oraz kierując się najwyższym prawem, jakim jest prowadzenie wiernych do zbawienia (*salus animarum*)¹, 15 VIII 2015 r., listem apostolskim motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*, ogłosił nowe normy regulujące prowadzenie kanonicznego procesu w sprawie orzekania nieważności małżeństwa². Dokument ten wszedł w życie 8 XII 2015 r.

Jak wyglądają w świetle papieskiego dokumentu nowe przepisy kanonicznego procesu o nieważność małżeństwa, jakie nowe rozwiązania prawne i proceduralne proponuje i wprowadza papież Franciszek? Na czym polega nowy sposób zagwarantowania właściwego funkcjonowania sprawiedliwości w Kościele, a przede wszystkim orzekania nieważności małżeństwa przy poszanowaniu zasady nierozzerwalności małżeństwa, zachowaniu jedności w wierze i w dyscyplinie dotyczącej małżeństwa? Niniejsze opracowanie będzie próbą odpowiedzi na powyższe pytania.

KS. JANUSZ GREŻLIKOWSKI – dr hab., profesor UKSW w Warszawie i kierownik Katedry Historii Prawa Kanonicznego na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW, wykładowca prawa kanonicznego w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku, oficjał Sądu Biskupiego we Włocławku. Autor kilku publikacji książkowych oraz ponad 300 artykułów naukowych, popularno-naukowych i prawnoduszpasterskich.

¹ Por. kan. 1752 KPK.

² Franciszek, pap., List apostolski motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*, reformujący kanony Kodeksu prawa kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łac.-pol.), Tarnów 2015.

1. Z historii kanonicznego procesu małżeńskiego

Proces kanoniczny o nieważność małżeństwa ma swoją bogatą historię. Przez wiele wieków sprawy o nieważność małżeństwa były rozpatrywane według ogólnych zasad procesowych. Wskutek wzrostu liczby wnoszonych spraw, proces małżeński zaczął przybierać w dużej mierze formy procesu rzymskiego, przyjmując formy określone przez ustawodawstwo soborowe i synodalne. Kiedy zaś nadmiar przepisów proceduralnych powodował przedłużanie się w dochodzeniu do rozstrzygnięcia spraw, został wprowadzony przez papieża Klemensa V w 1306 r. konstytucją *Saepe contingit* proces skrócony³. Ten sam papież sprawy małżeńskie nakazał prowadzić w trybie postępowania uproszczonego⁴. Reformę norm prawnych w przedmiocie procesu małżeńskiego przeprowadził następnie Sobór Trydencki (1545–1563)⁵, zaś papież Benedykt XIV konstytucją apostolską *Dei miseratione* z 1741 r. dokonał rozbudowania i wyodrębnienia procesu małżeńskiego z ogólnego procesu sądowego, ujednolicając system papieskiej łaski rozwiązania węzła małżeństwa zawartego i niedopełnionego, jak też wprowadzając zasadę dwuinstancyjności w orzekaniu spraw o nieważność małżeństwa⁶. System ten obowiązywał aż do naszych czasów, a instytucja kanonicznego procesu małżeńskiego utrzymywała się poprzez liczne instrukcje wydawane przez Stolicę Apostolską⁷.

Ważnym etapem w rozwoju sądownictwa kościelnego, w tym kanonicznego procesu małżeńskiego, było wydanie 29 VI 1908 r. przez papieża Piusa X konstytucji apostolskiej *Sapientis consilio*⁸, która odrodziła i zaakcentowała znaczenie oraz rolę trybunałów Stolicy Apostolskiej – Roty Rzymskiej i Sygnatury Apostolskiej. Pierwszemu trybunałowi dokument przypisał do jego kompetencji sprawy małżeńskie, pozostawiając niektóre w gestii Kongregacji Sakramentów. Ponadto papież dokonał wspomnianym dokumentem oddzielenia władzy sądowej od władzy administracyjnej⁹.

³ C.2, V,11 in Clem.

⁴ C.2, II, 1 in Clem.

⁵ Conc. Trid., sess. XIII, c. 20 de ref.; sess. XXIV, c. 20 de ref.; sess. XXV, c. 10 de ref.

⁶ Benedykt XIV, *Constitutio Dei miseratione*, w: *Codicis iuris canonici fontes*, t. 1, ed. P. Gasparri, Romae 1923, s. 695–701.

⁷ W. Góralski, *Wprowadzenie do motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, w: *Proces małżeński według motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, red. J. Krawczyński, Płock 2015, s. 10.

⁸ Pius X, *Constitutio apostolica Sapientis Consilio*, AAS, 1(1909), s. 9–135.

⁹ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 4, Olsztyn 1990, s. 314.

Normy dotyczące procesu małżeńskiego znalazły się również w KPK z 1917 r., regulował je osobny tytuł¹⁰. Jednakże w procesie małżeńskim, obok przepisów specjalnych, obowiązywały zasady zwyczajnego procesu spornego¹¹. Wymagało to wydania przez Stolicę Apostolską wielu szczegółowych instrukcji, spośród których najważniejszą z punktu widzenia praktyki sądowej była instrukcja wydana przez Kongregację Sakramentów *Provida Mater Ecclesiae* z 15 VIII 1936 r.¹² Była ona autorytatywnym przewodnikiem i szczegółowym komentarzem dla trybunałów diecezjalnych rozpatrujących sprawy o nieważność małżeństwa.

Podczas obrad Soboru Watykańskiego II (1962–1965) wielu biskupów postulowało zreformowanie procedury w sprawach małżeńskich. Wynikało to z faktu, że wobec zwiększającej się liczby spraw małżeńskich wnoszonych do sądów kościelnych, rozbudowane przepisy kanonicznego prawa procesowego nie pozwalały na sprawne prowadzenie procesów o orzeczenie nieważności małżeństwa. Stąd powołana w 1963 r. Papieska Komisja do Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego, wspierana przez konsultatorów, zaczęła debatować nad reformą i usprawnieniem kanonicznego procesu małżeńskiego¹³. W ramach posoborowej odnowy prawa kanonicznego, 15 VIII 1967 r., papież Paweł VI wydał konstytucję apostolską *Regimini Ecclesiae universae*, mocą której nadzór nad trybunałami kościelnymi przeniósł z Kongregacji Sakramentów do Sygnatury Apostolskiej. Konstytucja ustaliła także ogólne zasady dotyczące spraw małżeńskich w dykasteriach rzymskich¹⁴. Postulat zreformowania procesu małżeńskiego, a szczególnie jego uproszczenia i przyspieszenia, zgłoszono również podczas obrad Synodu Biskupów w 1970 r., a także postulowali to liczni przedstawiciele doktryny¹⁵. Nadto liczne konferencje biskupów (Stanów Zjednoczonych, Kanady, Australii, Belgii,

¹⁰ Zob. kan. 1960–1992 KPK z 1917 r.

¹¹ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 4, dz. cyt., s. 314.

¹² S. Congregatio pro Sacramentis, *Instructio servanda a tribunalibus dioecesis in pertractandis causis de nullitate matrimoniorum*, AAS, 28(1936), s. 313–362.

¹³ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 4, dz. cyt., s. 314.

¹⁴ Paweł VI, *Constitutio apostolica Regimini Ecclesiae universae*, AAS, 59(1967), s. 885–928; por. W. Góralski, *Wprowadzenie do motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*..., poz. cyt., s. 11.

¹⁵ Zob. A. Przybyła, *Prawo kanoniczne w świetle obrad Synodu Biskupów*, AtK, 71(1968), s. 161–162.

Anglii, Francji) zwracały się o specjalne indulty w sprawach małżeńskich, a dotyczące uproszczenia procedury w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa¹⁶.

Rezultatem tych postulatów i próśb była sugestia zaproponowana przez Papieską Komisję do Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego papieżowi Pawłowi VI, aby dokonał zmian w prawie procesowym w odniesieniu do spraw o nieważność małżeństwa jeszcze przed promulgacją nowego kodeksu. Przychylając się do tej sugestii, papież wydał 28 III 1971 r. motu proprio *Causa matrimoniales*, dzięki któremu zostało nieco uproszczone postępowanie w sprawach małżeńskich i tym samym stworzono warunki do sprawniejszego rozpatrywania tych spraw¹⁷.

Zmiany dokonane przez powyższy dokument dotyczyły przede wszystkim: rozszerzenia właściwości sądu, możliwości rozpoznania sprawy przez jednego sędziego, jak też włączenia mężczyzny świeckiego do kolegium sędziowskiego oraz dopuszczenia do funkcji audytora, asesora oraz notariusza osób świeckich, uproszczenia procedury w drugiej instancji, gdy w pierwszej zapadł wyrok *pro nullitate*, a także w trzeciej instancji, gdy wniesiono rekurs przeciwko dekretowi drugiej instancji zatwierdzającemu wyrok pierwszej instancji, określenia zasady dotyczącej dopuszczalności prowadzenia procesu skróconego w ściśle określonych przypadkach (istnienie przeszkody zrywającej możliwej do udowodnienia pewnym i autentycznym dokumentem, niezachowanie formy kanonicznej oraz nieważności pełnomocnictwa)¹⁸.

Posoborową reformę procesu małżeńskiego, rozpoczętą przez Pawła VI, dokończył Jan Paweł II w promulgowanym przez siebie 25 I 1983 r. Kodeksie prawa kanonicznego. Proces o orzeczenie nieważności małżeństwa został uregulowany w kan. 1671–1691, a także w odpowiednich przepisach zwyczajnego procesu spornego, do których odsyłał kan. 1691¹⁹.

¹⁶ W. Góralski, *Uprawnienia udzielone trybunałom kościelnym Belgii oraz Anglii i Walii w zakresie procesu małżeńskiego*, PrKan, 17(1974), nr 3–4, s. 107–115; T. Pieronek, *Normy postępowania w sprawach małżeńskich wydane przez Stolicę Apostolską dla diecezji Stanów Zjednoczonych*, PrKan, 16(1973), nr 1–2, s. 177–204; por. T. Pawluk, *Reforma kanonicznego procesu małżeńskiego w świetle motu proprio „Causas matrimoniales”*, PrKan, 16(1973), nr 3–4, s. 247–248.

¹⁷ Paweł VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae quibus normae quaedam statuuntur ad processus matrimoniales expeditus absolvendos*, AAS, 63(1971), s. 441–446.

¹⁸ Zob. T. Pawluk, *Reforma kanonicznego procesu małżeńskiego...*, art. cyt., s. 251–283.

¹⁹ Kan. 1671–1691; zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 4, dz. cyt., s. 315.

Normy te zostały następnie uzupełnione instrukcją *Dignitas connubii* z 25 I 2005 r.²⁰

Po zwołaniu przez papieża Franciszka Nadzwyczajnego Zgromadzenia Synodu Biskupów w 2014 r., jeszcze przed rozpoczęciem jego obrad, papież powołał 27 sierpnia tr. specjalną Komisję złożoną z wybitnych znawców prawa kanonicznego i teologii pastoralnej, mających jednocześnie doświadczenie sądowe, na czele której stał dziekan Roty Rzymskiej, aby przygotowała projekt reformy procesu małżeńskiego, z „pełnym poszanowaniem – jak to zaznaczył papież – zasady nierozzerwalności węzła małżeńskiego”²¹. Po trudnych i wnikliwych, ale sprawnych pracach Komisji nad rewizją postępowania procesowego i konsultacjach z ekspertami, a także uwzględniając postulaty wysunięte przez większość biskupów podczas Synodu Biskupów z października 2014 r., papież Franciszek dnia 15 VIII 2015 r., listem apostolskim motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*, reformującym kanony Kodeksu prawa kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności, ogłosił nowe normy regulujące prowadzenie kanonicznego procesu o nieważność małżeństwa²².

Dokument ten, promulgowany 8 IX 2015 r., wszedł w życie 8 grudnia tegoż roku i ma na względzie nie tylko zagwarantowanie właściwego funkcjonowania sprawiedliwości w Kościele, ale przede wszystkim wychodzi naprzeciw potrzebie uproszczenia procedury orzekania nieważności małżeństwa, przy zagwarantowaniu ochrony jedności w wierze i dyscyplinie dotyczącej małżeństwa²³.

Swoimi nowymi regulacjami i rozwiązaniami motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* wzbudza żywe zainteresowanie, a nawet rozbieżne opinie. Celem zmian wprowadzonych do kanonicznego procesu małżeńskiego nie jest – jak to sugerują media świeckie – ułatwienie uzyskania orzeczenia nieważności małżeństwa, ale przede wszystkim przyspieszenie prowadzenia procesów kościelnych o nieważność małżeństwa, jak też uproszczenie niektórych procedur kanonicz-

²⁰ Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii „Dignitas connubii”*, Città del Vaticano 2005; Tekst dokumentu w j. łacińskim i w j. polskim zawiera *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Sandomierz 2007; por. R. Sobański, *Między rygoryzmem a laksyzmem. Kanoniczny proces o nieważność małżeństwa na tle kondycji małżeństw sakramentalnych w Polsce*, PrKan, 53(2010), nr 3–4, s. 161–169.

²¹ Franciszek, pap., List apostolski motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus...*, s. 7–9.

²² Tamże.

²³ Tamże, s. 9.

nych²⁴. Chodzi o to, jak napisał papież Franciszek, by przyspieszyć procesy stwierdzenia nieważności małżeństwa tak, aby szybciej służyć wiernym, którzy znaleźli się w takich sytuacjach, aby z powodu opóźnienia wydania sądowego orzeczenia czekający na nie wierni nie byli „gnębieni przez mroki wątpliwości”²⁵, ale „skorzystaliby z posługi i miłosierdzia, z jaką wychodzi do nich Kościół, dając możliwość zawarcia małżeństwa kanonicznego, jeżeli okaże się to możliwe”²⁶. Zasady przy tej zmianie są jasne i oczywiste, prowadzenie procesu stwierdzenia nieważności małżeństwa ma zostać w niektórych oczywistych dowodowo sytuacjach przyspieszone, jednakże musi się dokonywać z całkowitym poszanowaniem natury małżeństwa, którym jest poszanowanie prawdy.

Motu proprio składa się z trzech elementów redakcyjnych: 1) część wstępna wskazująca na genezę, motywy i cele reformy; 2) niektóre podstawowe założenia reformy; 3) dyspozycje modyfikujące przepisy rozdziału „Sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa” (kan. 1671–1691 KPK). Do motu proprio dołączono „Zasady proceduralne w sprawach o stwierdzenie nieważności” uznane przez ustawodawcę za obowiązujące²⁷. Jak sugeruje ks. prof. W. Góralski, zostały one „opracowane najprawdopodobniej przez wspomniany zespół ekspertów kierowany przez dziekana Roty Rzymskiej i nie mają na celu przedstawiania całego procesu w szczegółach, lecz przede wszystkim wyjaśnienie podstawowych nowości legislacyjnych i ich uzupełnienie tam, gdzie jest to konieczne”²⁸.

Przeprowadzona reforma skutkuje uchyceniem lub zmodyfikowaniem dotychczasowych norm prawnych (kan. 1671–1691) obowiązującego Kodeksu prawa kanonicznego oraz wprowadzeniem nowych regulacji w tym zakresie. Ich celem jest przede wszystkim dobro duchowe, a w szczególności zbawienie małżonków związanych kanonicznym węzłem małżeńskim, którzy rozwiedli się i żyją w nowych (tzw. nieregularnych) związkach, i którzy pragną uregulować swój status cywilny na forum kościelnym albo już złożyli w sądzie kościelnym odpowiedni w tym celu wniosek²⁹.

²⁴ Pio Vito Pinto, *Reforma procesu w sprawie orzekania nieważności małżeństwa*, OsRomPol, 36(2015), nr 11, s. 44.

²⁵ Franciszek, pap., List apostolski motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus...*, s. 9.

²⁶ Pio Vito Pinto, *Reforma procesu w sprawie orzekania nieważności małżeństwa*, art. cyt., s. 44.

²⁷ Tamże, s. 5–45.

²⁸ W. Góralski, *Wprowadzenie do motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”...*, poz. cyt., s. 15.

²⁹ Tamże, s. 14–15.

2. Ochrona nierozzerwalności małżeństwa oraz zbawienie wiernych naczelną zasadą reformy

Dwie zasady stanowią niejako fundament reformy oraz najwyższe prawo, a mianowicie: ochrona nierozzerwalności małżeństwa i zbawienie wiernych (dobro dusz).

Papież wskazując na te dwie naczelne zasady reformy procesu małżeńskiego, pragnie zwrócić uwagę, iż zasada nierozzerwalności małżeństwa bywa we współczesnym świecie niezrozumiana, podważana i błędnie interpretowana. To powoduje, że stawiane są pytania o sensowność i praktyczny wymiar małżeństwa nierozzerwalnego, a także błędne pojmowanie natury procesu o nieważność małżeństwa, o jaki się zwracają do sądów kościelnych. Ponieważ jednak jednym z podstawowych praw wiernych jest prawo do legalnego dochodzenia przysługujących im uprawnień na właściwym forum sądowym³⁰, mogą oni i powinni dochodzić swoich uprawnień w tym względzie, szczególnie kiedy kierują się sumieniem niepozwalającym pozostawać na rozdrożu życia sakramentalnego, jak też mają na względzie chęć zawarcia nowego małżeństwa kościelnego. Kościół powinien im w tym pomóc wskazując, że związek nierozzerwalny tworzy zgoda stron, która jest przyczyną sprawczą każdego małżeństwa, o ile wyrażona jest pomiędzy osobami prawnie do tego zdolnymi. Wyrażona zgoda małżeńska nie powoduje zaistnienia małżeństwa, jeśli któryś z kontrahentów lub obydwójce są niezdolni prawnie według prawa naturalnego, pozytywnego czy kościelnego do jej wyrażenia³¹.

Już w części wstępnej dokumentu papież Franciszek zaznaczył, iż „w kwestii małżeństwa Kościół przez wieki, będąc coraz bardziej świadomy słów Chrystusa, rozumiał i przedstawiał w sposób dogłębny doktrynę o nierozzerwalności świętego węzła małżeńskiego”³². Podkreślił też, że swoją decyzję podtrzymującą rozpoznawanie spraw *nullitatis matrimonii* na drodze sądowej usprawiedliwia przede wszystkim „koniecznością zagwarantowania w najwyższym stopniu ochrony prawdy świętego węzła”³³. Dlatego – jak to zaznaczono wcześniej – powołany przez niego zespół ekspertów, z dziekanem Roty Rzymskiej na czele, otrzymał zadanie

³⁰ Zob. kan. 221 § 1 KPK.

³¹ Por. G. Leszczyński, *Założenia ogólne motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, w: *Proces małżeński według motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, dz. cyt., s. 25–27.

³² Franciszek, pap., List apostolski motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus...*, s. 7.

³³ Tamże, s. 11.

przygotowania projektu reformy „z pełnym poszanowaniem zasady nierozzerwalności węzła małżeńskiego”³⁴.

Zasada nierozzerwalności małżeństwa, określona w kan. 1056 KPK, została zatem bardzo wyraźnie potwierdzona w analizowanym dokumencie i nadal – czego nie zauważają świeckie środki masowego przekazu komentujące nowe normy prawne papieża Franciszka zawarte w motu proprio – pozostaje zasadą fundamentalną, określającą małżeństwo jako związek trwały, którego człowiek rozdzielić nie może i wskazującą, że związku małżeńskiego nie można zawierać na określony czas, lecz dożgonnie³⁵.

Jednocześnie papież Franciszek zauważa, że nadszedł w Kościele czas, aby nie tylko prowadzić analizy i zgłębianie elementów istotnych dla ważności małżeństwa, roli i znaczenia wiary przy zawarciu małżeństwa sakramentalnego, szukania rozwiązań prawno-duszpasterskich dla osób rozwiedzionych, które zawarły ponowne związki cywilne, zmuszonych żyć na obrzeżach Kościoła, ale by działać i w ten sposób zapoczątkować dzieło sprawiedliwości i miłosierdzia, od dłuższego czasu oczekiwane, reformując praktykę duszpasterską i kanoniczną. Dlatego szanując i wskazując na zasadę nierozzerwalności małżeństwa, jako fundamentu małżeństwa sakramentalnego, papież zauważając, że miłość i miłosierdzie wymagają, aby Kościół jak matka stał się bliski swoim dzieciom, które czują się odłączone i uważają, że Kościół się od nich odwrócił, podejmuje dzieło reformy procesu małżeńskiego, stawiając w centrum ubogich, czyli rozwiedzionych, którzy zawarli ponowne związki³⁶.

Drugą naczelną zasadą, na jaką wskazuje dokument papieski reformujący proces małżeński, jest zasada zbawienia dusz (dobro wiernych). *Salus animarum* pozostaje najwyższym celem oraz zasadniczą ideą i motywacją wprowadzonej reformy, która porządkuje i upraszcza przebieg procesu o orzeczenie nieważności małżeństwa, stając się szansą i nadzieją dla osób, które w obecnej swojej sytuacji małżeńskiej i rodzinnej, odwracają się od struktur prawnych Kościoła na skutek fizycznego i moralnego oddalenia. Uproszczenie procedur procesowych, na co wskazuje papież Franciszek, nie ma na celu promowania nieważności małżeństwa, ale przyspieszenie

³⁴ Tamże, s. 9.

³⁵ Por. L. Leszczyński, *Założenia ogólne motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus” ...*, art. cyt., s. 25.

³⁶ Pio Vito Pinto, *Reforma procesu w sprawie orzekania nieważności małżeństwa...*, art. cyt., s. 45.

prowadzenia procesów, jak również ich uproszczenia w taki sposób, aby serca wiernych, którzy oczekują na wyjaśnienie swojej sytuacji, nie były zbyt długo zniewolone przez „mroki wątpliwości z powodu opóźnień w wydawaniu wyroku”³⁷.

3. Nie dwa zgodne wyroki za nieważnością małżeństwa, a jeden wyrok

Do tej pory, zgodnie z kan. 1682 § 1 KPK, wyrok orzekający nieważność małżeństwa w pierwszej instancji, wraz z apelacjami, jeżeli takie były, i pozostałymi aktami sądowymi, należało przesłać z urzędu do trybunału apelacyjnego, w ciągu dziesięciu dni od ogłoszenia wyroku. Dopiero po tym, gdy wyrok stwierdzający za pierwszym razem nieważność małżeństwa został potwierdzony przez trybunał apelacyjny dekretem lub drugim wyrokiem, ci, których małżeństwo zostało uznane za nieważne, mogli zawrzeć nowe małżeństwo zaraz po podaniu im do wiadomości dekretu lub wyroku. Jeżeli była dołączona do dekretu lub wyroku klauzula zakazująca zawarcia małżeństwa, należało zwrócić się do właściwego ordynariusza o jej zniesienie (zob. kan. 1684 § 1 KPK)³⁸.

Motu proprio papieża Franciszka wprowadza tutaj zasadniczą zmianę, otóż zasadą reformy jest to, że wyrok stwierdzający po raz pierwszy nieważność małżeństwa podlega wykonaniu i staje się prawomocny po terminie piętnastu dni użytecznych od wiadomości o ogłoszeniu wyroku, jeżeli strony, obrońca węzła małżeńskiego lub rzecznik sprawiedliwości nie wniosą apelacji od tego wyroku lub skargi o jego nieważność³⁹. W myśl zatem nowych norm, dla stwierdzenia nieważności małżeństwa nie będzie już konieczne zgodne orzeczenie dwóch instancji, czyli trybunału pierwszej i drugiej instancji. Sąd kościelny pierwszej instancji po wydaniu wyroku stwierdzającego nieważność małżeństwa nie będzie miał obowiązku z urzędu wysyłania akt sprawy do trybunału apelacyjnego drugiej instancji celem potwierdzenia lub też podważenia wydanej decyzji wyrokowej, poza oczywiście sytuacją, kiedy apelację taką złożą strony procesowe, obrońca węzła małżeńskiego lub rzecznik sprawiedliwości; oni nadal mają prawo do apelacji. Ich apelacja będzie rozpatrywana przez trybunał apelacyjny drugiej instancji. Jeżeli jednak w sposób oczywisty będzie wynikało, że

³⁷ Franciszek, pap., List apostolski motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus...*, s. 9–11.

³⁸ L. Leszczyński, *Założenia ogólne motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”...*, art. cyt., s. 27–28.

³⁹ Franciszek, pap., List apostolski motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus...*, kan. 1679 i 1680 § 1, s. 25; por. kan. 1630–1633 i 1619–1640 KPK.

apelacja ma na celu jedynie działanie na zwłokę, trybunał apelacyjny powinien potwierdzić swoim dekretem wyrok poprzedniej instancji⁴⁰. Jeżeli apelacja została przyjęta, należy postępować odpowiednio jak w pierwszej instancji. Jeżeli zaś na stopniu apelacyjnym zgłoszony zostanie nowy tytuł nieważności małżeństwa, trybunał apelacyjny może go dopuścić i rozstrzygnąć, tak jak w pierwszej instancji⁴¹.

Powyższa zmiana stanowiąca złagodzenie dotychczasowej dyscypliny dotyczącej konieczności dwóch wyroków zgodnych za nieważnością małżeństwa rodzi wśród kanonistów pewne dyskusje i przytacza różne argumenty za sensownością zarówno jednego, jak i drugiego rozwiązania⁴². Zakładając jednak uczciwość i rzetelną pracę sędziów rozstrzygających sprawy małżeńskie oraz obrońcy węzła małżeńskiego, nie znajdzie się przekonujących argumentów za wyższymi gwarancjami dotarcia do prawdy, jakie miałyby dawać postępowanie w trybunałach dwóch stopni, jeżeli założy się „moralną pewność osiągniętą przez pierwszego sędziego zgodnie z przepisami prawa”⁴³. Ponadto, należy podkreślić, że zachowana została jedna z fundamentalnych zasad procesu, a mianowicie zasada apelacji od wyroku. Wydaje się jednak, że nowa regulacja papieża Franciszka ma na celu przede wszystkim ekonomię procesową oraz czas trwania procesów, które przechodząc przez dwie instancje, a w niektórych przypadkach i trzy, przeciągały się i trwały czasami latami. Sytuacja taka nie jest do pogodzenia z myślą papieża Franciszka i jego pragnieniem, aby „serca wiernych, którzy oczekują na wyjaśnienie swojej sytuacji, nie były zbyt długo zniewolone przez mroki wątpliwości z powodu opóźnień w wydaniu wyroku”⁴⁴.

4. Możliwość rozstrzygania spraw przez sędziego jednoosobowego

Kolejną zmianą w przepisach dotyczących procesu o orzekanie nieważności małżeństwa stanowi założenie wprowadzenia sędziego jednoosobowego pod odpowiedzialnością biskupa diecezjalnego. Sędzia taki zawsze powinien być osobą duchowną gwarantującą, że nie dojdzie

⁴⁰ Franciszek, pap., List apostolski motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus...*, kan. 1680 § 2, s. 25.

⁴¹ Tamże, kan. 1680 § 3 i 4, s. 25.

⁴² Zob. G. Leszczyński, *Założenia ogólne motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”* ..., art. cyt., s. 28–29.

⁴³ Franciszek, pap., List apostolski motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus...*, s. 11.

⁴⁴ Tamże, s. 9–11.

w rozstrzygnięciu sprawy małżeńskiej do jakiegokolwiek formy laksyzmu⁴⁵. Sytuacja taka może zasadniczo dotyczyć jedynie diecezji, w których nie ma możliwości ukonstytuowania trybunałów kolegialnych. Zasadą bowiem pozostaje trybunał kolegialny, o czym wyraźnie mówi prawodawca w kan. 1673 § 3 zdefiniowanym w motu proprio, który wyraźnie stwierdza, że „sprawy o nieważność małżeństwa zastrzeżone są dla kolegium składającego się z trzech sędziów”. Powinien mu przewodniczyć sędzia będący duchownym, pozostałymi zaś sędziami mogą być także świeccy.

Nowatorskim rozwiązaniem jest natomiast wprowadzenie procesu skróconego, inaczej mówiąc biskupiego, gdzie biskup diecezjalny, jako sędzia jednoosobowy, będzie podejmował decyzję co do nieważności małżeństwa stron. Nowość ta oparta została na postanowieniach Soboru Watykańskiego II, który wyraźnie stwierdził, że biskup osobiście w swojej diecezji, w której jest ustanowiony pasterzem i głową, tym samym jest sędzią wobec wiernych, którzy zostali mu powierzeni. Znalazło to swoje odzwierciedlenie i potwierdzenie w kan. 1673 § 1, który stwierdza, że biskup diecezjalny jest najwyższym sędzią w swojej diecezji. Może on wykonywać władzę sądowniczą osobiście lub przez innych, według przepisów prawa. Nowość jednak polega na tym, że w procesie skróconym jedynie biskup diecezjalny może wydać wyrok za nieważnością małżeństwa, bądź zdecydować, aby proces był prowadzony w sposób zwyczajny. Ta wyłączna kompetencja biskupa, wykluczająca możliwość udzielenia delegacji komukolwiek, stanowi istotny i nowatorski element. Potwierdzają to dobitnie słowa papieża Franciszka: „Należy zatem oczekiwać, że zarówno w dużych, jak i małych diecezjach, biskup osobiście da sygnał do odnowy struktur kościelnych oraz że nie pozostawi on całkowicie funkcji sądowniczej w sprawach małżeńskich urzędowi kurialnym. Powinno się to odnosić szczególnie do procesu skróconego, który zostaje ustanowiony w celu rozpatrzenia spraw, w których istnieją najbardziej ewidentne przesłanki nieważności”⁴⁶.

Powyższa dość istotna i ważna zmiana sankcjonująca rozstrzygnięcie spraw małżeńskich przez jednego sędziego, jakim jest biskup diecezjalny w procesie skróconym, będzie wymagała właściwej współpracy i zaufania między biskupem a osobami przygotowującymi proces skrócony. Biskup diecezjalny występuje bowiem w tym procesie zasadniczo w wyrokowaniu, samo zaś przygotowanie sprawy, zbieranie dowodów leży w kompetencji

⁴⁵ Tamże, s. 11.

⁴⁶ Tamże, s. 11–13.

instruktora, zaś wydanie opinii przedstawianej biskupowi należy do występującego w procesie asesora⁴⁷. Stąd współpraca ta będzie stanowiła o jakości orzekanych spraw małżeńskich w procesie skróconym.

5. Proces skrócony – nowatorskie założenie reformy i podkreślenie roli sądowniczej biskupa diecezjalnego

Oprócz zmian i usprawnień poczynionych przez motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* papieża Franciszka w zwyczajnym procesie małżeńskim, została ustanowiona forma procesu skróconego (*processus brevior*), która stanowi kolejne nowatorskie założenie reformy, stanowiące pewne wyzwanie dla trybunałów kościelnych. Proces skrócony – oprócz obecnie obowiązującego procesu opartego na dokumentach – nie będzie się odnosił do wszystkich wnoszonych do sądów kościelnych spraw, ale będzie go można zastosować w przypadkach, w których skarga o nieważność małżeństwa będzie poparta szczególnie oczywistymi, pewnymi przesłankami i argumentami. Aby postępowanie skrócone nie zagroziło zasadzie nierozzerwalności małżeństwa, papież postanowił, aby „w takim procesie sędzią był ustanowiony osobiście biskup diecezjalny, który mocą swego urzędu i zadania pasterskiego daje największą gwarancję katolickiej jedności z Piotrem w wierze i dyscyplinie”⁴⁸. Jedyne zatem do biskupa diecezjalnego należy orzekanie w sprawach o nieważność małżeństwa w procesie skróconym, aby w ten sposób z większą mocą była chroniona zasada nierozzerwalności małżeństwa.

Proces ten będzie mógł być prowadzony po spełnieniu, o czym będzie decydował wikariusz sądowy⁴⁹, dwóch podstawowych warunków: jeżeli żądanie zostanie zgłoszone przez obydwoje małżonków lub jednego z nich za zgodą drugiego; jeżeli przytaczane będą okoliczności dotyczące faktów lub osób, poparte zeznaniami lub dokumentami, które nie wymagają przeprowadzenia dokładniejszego badania albo dochodzenia oraz w sposób oczywisty będą wskazywać na nieważność małżeństwa⁵⁰. Konieczne zatem

⁴⁷ Por. G. Leszczyński, *Założenia ogólne motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus...*, art. cyt., s. 30–31.

⁴⁸ Franciszek, pap., List apostolski motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus...*, s. 13; por. Pio Vito Pinto, *Reforma procesu w sprawie orzekania nieważności małżeństwa...*, art., cyt., s. 45–46.

⁴⁹ Franciszek, pap., List apostolski motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus...*, kan. 1676 § 2, s. 21.

⁵⁰ Por. tamże, kan. 1683, s. 27.

będą w tym przypadku jasne, pewne i oczywiste dowody nieważności małżeństwa, wtedy będzie możliwość zastosowania i przeprowadzenia procesu skróconego. Praktyka sądowa jednak wskazuje, że w niewielu tak naprawdę sprawach oczywistość faktów i dowodów, zwłaszcza w początkowym etapie postępowania, jest pewna i jednoznaczna. Oczywiście takie sprawy mogą się zdarzyć i wtedy jak najbardziej *processus brevior* będzie można prowadzić, ale tylko wtedy, kiedy zostanie spełniony drugi istotny warunek, a mianowicie zgodność obojga małżonków, co też w procesach małżeńskich nie jest takie proste.

Gdy jednak zostaną spełnione wspomniane dwa warunki, wikariusz sądowy w tym samym dekrete, w którym określił formułę wątpliwości, po powołaniu sędziego instruktora i asesora, wzywa wszystkich, którzy powinni wziąć udział, na posiedzenie, które powinno się odbyć w ciągu trzydziestu dni. Sędzia instruktor, o ile to możliwe, zbiera dowody podczas jednego posiedzenia i wyznacza termin piętnastu dni na przedstawienie uwag na korzyść węzła małżeńskiego oraz wniosków obrończych stron, jeżeli takie zgłaszają⁵¹. Wyrok wydawany jest przez biskupa diecezjalnego, który po otrzymaniu akt sprawy, po konsultacji z sędzią instruktorem oraz asesorem, wziąwszy pod uwagę uwagi obrońcy węzła małżeńskiego i wnioski obrończe stron, gdy takie zgłoszono, powinien osiągnąć moralną pewność co do nieważności małżeństwa. Pełny tekst wyroku wraz z uzasadnieniem powinien zostać jak najszybciej notyfikowany stronom. Gdy zebrany materiał dowodowy nie przekona biskupa diecezjalnego do wydania wyroku za nieważnością małżeństwa, sprawa powraca do postępowania zwyczajnego⁵².

Możliwa też jest apelacja od orzeczenia biskupiego do metropolity lub do Roty Rzymskiej. Jeżeli wyrok został wydany przez metropolitę, apelacja przysługuje do najstarszego sufragana; od wyroku innego biskupa, który nie ma zwierzchnika niższego niż Biskup Rzymski, przysługuje apelacja do biskupa wybranego na stałe przez siebie⁵³. Co ważne, jeżeli w sposób oczywisty wynika, że apelacja ma na celu jedynie działanie na zwłokę, metropolita lub biskup albo dziekan Roty Rzymskiej powinni ją od razu odrzucić swoim dekretem. Jeżeli zaś apelacja została przyjęta, sprawę należy przekazać do procesu zwykłego na drugim stopniu⁵⁴.

⁵¹ Por. tamże, kan. 1685 i 1686, s. 29.

⁵² Por. tamże, kan. 1687 § 1 i 2, s. 29.

⁵³ Por. tamże, kan. 1687 § 3, s. 29.

⁵⁴ Por. tamże, 1687 § 4, s. 29.

Wprowadzenie procesu skróconego, jako pewnego *novum* w procedurze sądowej, zasadniczo niczego poważniejszego nie zmieni w działaniach osób, które będą pragnęły wnieść do sądu kościelnego prośbę o orzeczenie nieważności małżeństwa. Jak wspomniano, wikariusz sądowy (oficjał) po zapoznaniu się ze skargą o nieważność małżeństwa zdecyduje, czy sprawa nadaje się do skierowania jej na drogę procesu skróconego, czy też nie. Decydować o tym będą argumenty i dowody przedstawione w sprawie przez strony procesowe. Jeżeli wikariusz sądowy uzna, że może być prowadzony proces skrócony, poinformuje o tym strony procesowe i wtedy proces będzie prowadzony przez biskupa diecezjalnego według formuły procesu skróconego.

6. Apelacja nie z urzędu, ale na życzenie stron procesowych i obrońcy węzła małżeńskiego

Nowe przepisy papieża Franciszka, jak już sygnalizowano wcześniej, wprowadzają wystarczalność jednego wyroku za nieważnością małżeństwa. Kan. 1679 motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* – wskazuje, iż wyrok stwierdzający po raz pierwszy nieważność małżeństwa, po upływie terminów ustalonych w kan. 1630–1622 Kodeksu prawa kanonicznego (piętnaście dni użytecznych od wiadomości o ogłoszeniu wyroku), staje się wykonalny⁵⁵. Nie oznacza to jednak, że w zreformowanym procesie małżeńskim traci na ważności i znaczeniu instytucja apelacji. Otóż pozostaje ona nadal fundamentalną i podstawową zasadą kanonicznego procesu małżeńskiego i stanowi nadal realizację przysługującego stronom prawa do obrony.

Według norm KPK z 1983 r. nikt, nawet obrońca węzła małżeńskiego, nie był zobowiązany do wniesienia apelacji od wyroku po raz pierwszy orzekającego nieważność małżeństwa. Jednakże taki wyrok, wydany przez pierwszą lub wyższą instancję, wraz z aktami sądowymi musiał być przesłany z urzędu do trybunału apelacyjnego celem ponownego rozpatrzenia sprawy. Jeżeli były apelacje czy to obrońcy węzła, czy strony pozwanej, przesyłano je wraz z wyrokiem i aktami do trybunału apelacyjnego⁵⁶.

W świetle nowych przepisów motu proprio papieża Franciszka, nie ma apelacji z urzędu, a pozostaje apelacja na życzenie stron lub obrońcy węzła małżeńskiego, a także promotora sprawiedliwości, jeżeli występuje

⁵⁵ Por. tamże, kan. 1679, s. 25.

⁵⁶ Por. kan. 1682 § 1 KPK.

w procesie. Apelacja ta może dotyczyć zarówno wyroków *pro nullitate*, jak i wyroków *pro validate*⁵⁷. Zatem strony procesowe, jeżeli czują się pokrzywdzone wyrokiem, obrońca wężła, jak i promotor sprawiedliwości, mają prawo wniesienia apelacji, zgodnie z kan. 1619–1640 KPK. Apelacja ta będzie rozpatrywana przez trybunał drugiej instancji. Nowością jest to, że jeżeli po wydaniu orzeczenia pozytywnego zgłaszana będzie apelacja, to może być ona odrzucona przez trybunał apelacyjny w przypadku ewidentnego braku argumentów, działania na zwłokę lub użycia apelacji instrumentalnie, aby zaszkodzić stronie przeciwnej⁵⁸. Wtedy trybunał apelacyjny powinien potwierdzić swoim dekretem wyrok poprzedniej instancji. Gdyby w postępowaniu apelacyjnym zgłoszony został nowy tytuł nieważności małżeństwa, trybunał apelacyjny może go dopuścić i rozstrzygnąć, podobnie jak to było w postępowaniu pierwszej instancji⁵⁹.

Z realizacją prawa do apelacji wiąże się ściśle kwestia opublikowania wyroku zgodnie z przepisami prawa. Jest to konieczne i niezbędne do zagwarantowania stronom możliwości poznania motywacji wyroku, a w konsekwencji – jeżeli strony czują się pokrzywdzone wyrokiem – możliwości złożenia stosownej, przewidzianej w konkretnym terminie, apelacji⁶⁰. Wskazuje na to jednoznacznie art. 257 § 1 Instrukcji procesowej *Dignitas connubii*, który stwierdza, że nawet wówczas, gdy część wyroku już podana została do wiadomości stron, wyrok nabiera mocy prawnej dopiero wraz z jego publikacją⁶¹. Bez poznania przez strony pełnego brzmienia wyroku dostarczonego (opublikowanego) stronom, trudno mówić o znajomości przez nich motywacji i uzasadnienia wyroku. Kan. 1630 § 1 KPK wskazuje również na termin złożenia apelacji. Liczy się on – jak wspomniano – od dnia otrzymania wiadomości o ogłoszeniu wyroku, co w świetle nowych przepisów jest niezwykle ważne⁶². Dla zagwarantowania stronom procesowym prawa do obrony, między innymi tym prawem jest

⁵⁷ Por. Franciszek, pap., List apostolski motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus...*, kan. 1680 § 1, s. 25.

⁵⁸ Por. tamże, kan. 1680 § 2, s. 25.

⁵⁹ Tamże, kan. 1680 § 3 i 4, s. 25.

⁶⁰ Kan. 1612 § 3 KPK; por. G. Leszczyński, *Założenia ogólne motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”...*, art. cyt., s. 33.

⁶¹ Por. Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii „Dignitas connubii”*, dz. cyt., art. 257 §1.

⁶² Zob. kan. 1630 §1 KPK.

apelacja; sędzia ogłaszając wyrok, jest zobowiązany wskazać konkretne środki przy pomocy których wyrok może być podważony⁶³.

STRESZCZENIE

Omówione główne założenia reformy procesu w sprawie orzekania nieważności małżeństwa, zawarte w motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* papieża Franciszka, wpisują się w długi ciąg ewolucji kościelnych norm prawnych regulujących instytucję kanonicznego procesu o nieważność małżeństwa. Stanowią jednocześnie wyraz troski najwyższego ustawodawcy kościelnego o dobro duchowe małżonków rozwiedzionych i trwających w nowych związkach, którzy pragną uregulować swój status cywilny na forum kościelnym, a tym samym poznać prawdę o swoim małżeństwie kościelnym. To oni – jako ubodzy, czyli rozwiedzeni – zostali postawieni w centrum reformy procesu o orzekanie nieważności małżeństwa. Papież promulgując nowe kanoniczne prawo procesowe o nieważność małżeństwa kieruje się zasadą *salus animarum suprema lex* (por. kan. 1572), która zawsze towarzyszyła Kościołowi i która ma na względzie przede wszystkim zbawienie dusz.

Ta najważniejsza i fundamentalna zasada prawa kościelnego znajduje realizację w konkretnych przepisach zreformowanego procesu, w którym wierny i jego duchowe dobro zdają się być wartościami nadrzędnymi. W tym kierunku idzie reforma i nowe regulacje papieża Franciszka, aby uprościć procedury sądowe, a poprzez to przyspieszyć prowadzenie procesów kościelnych o nieważność małżeństwa, aby w ten sposób służyć wiernym rozwiedzionym i żyjącym w nowych związkach. Zmiany te mają też ułatwić kontakt wiernych z trybunałami kościelnymi, co w konsekwencji ma się przyczynić do rozwiązania wątpliwości sumienia, które utrudniają życie wielu ludziom. We wprowadzonych zmianach – jak podkreśla papież – nie chodzi o naruszenie zasady nierozzerwalności małżeństwa, ale przeciwnie o jej zestawienie z konkretnymi przypadkami małżeństw zawieranych w sposób nieważny. Prowadzenie procesu o nieważność małżeństwa ma się dokonywać z całkowitym uwzględnieniem natury małżeństwa, którym jest poszanowanie prawdy. Dążenie do niej gwarantuje sprawiedliwy wyrok, który staje się realizacją prawa miłości.

Nowe przepisy, aby przyniosły oczekiwane rezultaty i spełniły zakładane cele oraz zostały wprowadzone i zastosowane w prawdzie i sprawiedliwości, wymagają całościowego, krytycznego „zamyślenia” nad dotychczasowym funkcjonowaniem sądownictwa Kościoła oraz otwarcia na *novum*, jakie przynoszą. Nadto wolności serca i umysłu biskupów, w znaku kolegalności – nie z zasady, lecz faktycznej, nowych struktur sądowno-duszpasterskich (poradni prawnych i rodzinnych), a także zmiany mentalności w podejściu do spraw i problemów sądownictwa kościelnego biskupów diecezjalnych oraz pracowników samego sądownictwa kościelnego.

Słowa kluczowe: proces o nieważność małżeństwa, papież Franciszek, motu proprio *Dominus Iesus Mitis Iudex*, reforma procesu małżeńskiego, nieważność małżeństwa.

⁶³ Franciszek, pap., List apostolski motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus...*, s. 15.

SUMMARY

Discussed the main principles of the reform process in the adjudication of nullity of marriage, contained in the motu proprio *Dominus Iesus Mitis Iudex* Pope Francis, are part of a long string of evolution of ecclesiastical legal rules governing the institution of canonical proceedings for the nullity of marriage. It is also an expression of concern for the supreme legislator of the Church for the good of the spouses and ongoing divorced and remarried who wish to regularize their marital status on ecclesiastical forum, and thus learn the truth about her marriage church. They – as poor, or divorced – were put in the center of the reform process of adjudication of nullity of marriage. Pope promulgating the new canonical procedural law of marriage annulled guided by the principle *salus animarum suprema lex* (kan. 1572), which has always accompanied the Church and who has in mind primarily the salvation of souls.

This important and fundamental principle of church law's implementation in specific provisions of the reformed process in which the faithful and its spiritual well-being seem to be paramount. In this direction the reform and new regulations Pope Francis to simplify judicial procedures and thus speed up the process leading church of nullity of marriage, in order to serve the faithful divorced and living in new relationships. The changes are also designed to facilitate contact with the faithful church tribunals, which in turn is expected to contribute to solve a problem of conscience which make life difficult for people. The changes introduced – as emphasized by the Pope – it is not about a violation of the principle of the indissolubility of marriage, but rather by its juxtaposition with specific cases of marriages as invalid. Conducting the process of nullity of marriage should take place in full respect of the nature of marriage, which is to respect the truth. The quest for the guarantees fair judgment, which becomes the realization of the law of love.

The new rules, to bring the expected results and its objectives, and have been introduced and applied in truth and justice, require a comprehensive, critical „thoughts” on the current functioning of the judiciary Church and openness to novelty they bring. Moreover, freedom of heart and mind of the bishops, in a sign of collegiality – not in principle, but real, as well as new structures forensic-pastoral (legal clinics and family), as well as a change of mentality in the approach to the issues and problems of the judiciary ecclesiastical diocesan bishops and employees of the judiciary of the Church.

Key words: process of nullity of marriage, Pope Francis, the motu proprio *Dominus Iesus Mitis Iudex*, reform process of marriage, nullity of marriage.

BIBLIOGRAFIA

Canones et decreta Concilii Tridentini ex editione Romana A. MDCCCXXXIV. Re-petiti..., Lipsiae 1853.

Decretalium collectiones [...] editio Lipsiensis secunda, Lipsiae 1881.

Benedykt XIV, *Constitutio Dei miseratione* (1741), w: *Codicis iuris canonici fontes*, t. 1, red. P. Gasparri, Romae 1923, s. 695–701.

- Pius X, *Constitutio apostolica Sapientis Consilio* (29 VI 1908), AAS, 1(1909), s. 9–135.
- Paweł VI, *Constitutio apostolica Regimini Ecclesiae universae* (15 VIII 1967), AAS, 59(1967), s. 885–928.
- Paweł VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae quibus normae quaedam statuuntur ad processus matrimoniales expeditus absolvendos*, AAS, 63(1971), s. 441–446.
- Franciszek, pap., *List apostolski motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, reformujący kanony Kodeksu prawa kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łac.-pol.), Tarnów 2015.
- S. Congregatio pro Sacramentis, *Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis in pertractandis causis de nullitate matrimoniorum*, AAS, 28(1936), s. 313–362.
- Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii „Dignitas connubii”*, Città del Vaticano 2005.
- Codex iuris canonici. Pii X Pontificis Maximi iussu digestus. Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, red. P. Gasparri, Romae 1934.
- Codex iuris canonici. Kodeks prawa kanonicznego*. Przekład polski, Poznań 1984.
- Góralski W., *Uprawnienia udzielone trybunałom kościelnym Belgii oraz Anglii i Walii w zakresie procesu małżeńskiego*, PrKan, 17(1974), nr 3–4, s. 107–115.
- Góralski W., *Wprowadzenie do motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, w: *Proces małżeński według motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, red. J. Krajczyński, Płock 2015, s. 7–21.
- Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Sandomierz 2007.
- Leszczyński G., *Założenia ogólne motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, w: *Proces małżeński według motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, red. J. Krajczyński, Płock 2015, s. 23–36.
- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 4, Olsztyn 1990.
- Pawluk T., *Reforma kanonicznego procesu małżeńskiego w świetle motu proprio „Causas matrimoniales”*, PrKan, 16(1973), nr 3–4, s. 242–254.
- Pieronek T., *Normy postępowania w sprawach małżeńskich wydane przez Stolicę Apostolską dla diecezji Stanów Zjednoczonych*, PrKan 16(1973), nr 1–2, s. 177–204.
- Pio Vito Pinto, *Reforma procesu w sprawie orzekania nieważności małżeństwa*, OsRomPol, 36(2015), nr 11, s. 44–46.
- Przybyła A., *Prawo kanoniczne w świetle obrad Synodu Biskupów*, AtK, 71(1968), s. 157–168.
- Sobański R., *Między rygoryzmem a laksyzmem. Kanoniczny proces o nieważność małżeństwa na tle kondycji małżeństw sakramentalnych w Polsce*, PrKan, 53(2010), nr 3–4, s. 161–169.